

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА ІМАНУЕЛЯ КАНТА (ДО 300-ЛІТТЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

УДК 1(091)(477):16+19 Kant, Immanuel+141.3(477)Шинкарук
DOI: <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2025/12-1/23>

Анатолій КОНВЕРСЬКИЙ, акад. НАН України, д-р філос. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0002-3916-4446
e-mail: dean_phd@univ.kiev.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЛОГІКА ФІЛОСОФІЇ ІМАНУЕЛЯ КАНТА В РОЗВІДКАХ АКАДЕМІКА ВОЛОДИМИРА ШИНКАРУКА

Вступ. Досліджено значущість філософських розробок Імануеля Канта стосовно логічної проблематики для становлення філософії німецького ідеалізму. Виявлено взаємну доповнюваність і частковий перетин термінів "німецька класична філософія", "німецький ідеалізм" та "класична німецька філософія". Також з'ясовано значущість переосмислення філософської спадщини Імануеля Канта для становлення Київської світоглядно-гносеологічної школи.

Методи. Використано принципи критичного мислення для виявлення логіки становлення філософії І. Канта як засновника німецького ідеалізму, а також для осмислення значущості дослідження філософської спадщини І. Канта для становлення Київської світоглядно-гносеологічної школи. Метою цієї статті є під кутом зору вивчення становлення Київської світоглядно-гносеологічної школи виявити значущість дослідження Володимира Шинкарука щодо обґрунтування філософської логіки Імануелем Кантом.

Результати. Показано, що німецький ідеалізм постає як взірць понятійного мислення і зразок німецької ідеології. Також у межах Київської світоглядно-гносеологічної школи здійснено реконструкцію історико-філософського дослідження Володимиром Шинкаруком основних гносеологічних та світоглядних завдань філософії Канта, завдяки чому виявлено місце логіки у філософії Канта. Розкрито специфіку переосмислення Володимиром Шинкаруком значущості логіки у структурі світогляду – на матеріалах аналізу формальної логіки та трансцендентальної логіки у філософії І. Канта.

Висновки. Виявлено, що завдяки визначенню формальної логіки і чіткому позначенню її предмета і завдань Імануель Кант з'ясував також концептуальні підстави для створення трансцендентальної логіки, яка була зосереджена на проблематиці змісту пізнання, а точніше – встановлення можливих меж змісту людського пізнання. Уточнено, що філософське дослідження Кантом логіки позначило перехід від традиційної чи загальної логіки до сучасної логіки.

Ключові слова: філософська логіка, Імануель Кант, формальна логіка, трансцендентальна логіка, Володимир Шинкарук, Київська світоглядно-гносеологічна школа.

Вступ

Уся світова філософська спільнота у 2024 році відзначала 300-річчя одного із видатних представників німецького ідеалізму – Імануеля Канта.

У радянській традиції німецький ідеалізм традиційно називали німецькою класичною філософією. Утім, німецький ідеалізм – це доволі тривала епоха, яка охоплює сто років (1760–1860) і понад десяток видатних мислителів (Pinkard, 2002), тоді як німецька класична філософія включає лише чотирьох найбільш видатних представників німецького ідеалізму – Імануеля Канта, Йогана Готліба Фіхте, Фрідріха Вільгельма Йозефа Шелінґа і Георга Вільгельма Фрідріха Геґеля, а також матеріалістичну філософію Людвіґа Фюрбаха (Булатов, 2002, с. 427). Звісно, німецьку класичну філософію можна і варто розглядати також як важливу частину філософії Нового часу або ж Новітньої філософії, як це робив знаменитий історик філософії Куно Фішер (Fischer, 1882), а також представники наукової школи філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка Юрій Кушаков (Кушаков, 2006) та Денис Прокопов (Прокопов, 2013).

Але, хоч як класифікувати цю філософію, Канта по праву можна вважати засновником класичної німецької філософії, а під цим кутом зору – нащадком ідей видатних німецьких філософів-попередників (передусім Готфріда Вільгельма Ляйбніца та Крістіана фон Вольфа, але також і Крістіана Августа Крузія та Александра Готліба Баумгартена та деяких інших), а також натхненником творчості багатьох наступних філософів цього періоду, які були його послідовниками чи епігонами. Якщо філософія Канта виявилася ключем до розуміння філософії

німецького ідеалізму, то сама класична німецька філософія є, безумовно, епохальним явищем у світовому духовному процесі. І цим визначається місце філософії Канта в логіці розвитку світової філософії. Саме в класичній німецькій філософії філософія здобула, конституювала свій визнаний метод понятійного мислення.

Методи

На філософському факультеті нашого Університету існує потужна традиція дослідження німецької класичної філософії і, зокрема, філософської спадщини І. Канта. До когорти кантознавців, які в різний час працювали на факультеті, належать проф. В. О. Босенко, проф. А. С. Канарський, проф. Ю. В. Кушаков, проф. А. М. Лой, проф. Д. Є. Прокопов, проф. О. В. Александрова (Батриченко та ін., 2024).

Ми пишаємося також тим, що очільником "Українського кантівського товариства" був вихованець нашого факультету, завідувач кафедри теоретичної та практичної філософії, доктор філософських наук, професор Анатолій Миколайович Лой, який як власними творами (Лой, 2000, 2004, 2022), так і завдяки своєму науковому керівництву науковими дослідженнями філософії І. Канта (Лой та ін., 2021) та фаховими перекладами творів І. Канта, які були здійснені і здійснюються іншими дослідниками (Кант, 2000, 2004, с. 30–36), задав високий рівень методологічної культури досліджень філософії Імануеля Канта.

Але найбільш вагомим внеском у дослідження філософської спадщини І. Канта як мислителя, що змінив уявлення про логіку саме як філософську науку, є праця Володимира Шинкарука "Теорія пізнання, логіка, діалектика І. Канта", яка побачила світ у 1974 р. (Шинкарук, 1974). Проте належна сучасна оцінка значущості цього

внеску потребує використання принципів критичного мислення, які було систематизовано нами в низці досліджень, присвячених обґрунтуванню теорії (Конверський, 2000), традиційній і сучасній логіці (Конверський, 2008), аналізу критичного мислення (Конверський, 2018).

Метою цієї статті буде під кутом зору вивчення становлення Київської світоглядно-гносеологічної школи виявити значущість дослідження Володимиром Шинкаруком обґрунтування філософської логіки Імануелем Кантом.

Результати

Німецький ідеалізм як взірць понятійного мислення і зразок німецької ідеології. Понятійне мислення отримало у класичній німецькій філософії своє втілення завдяки новому переосмисленню діалектичних принципів мислення. Класична німецька філософія сягнула концептуальних підвалин такої перлини філософського творіння, як антична філософія, і те, що у стародавніх греків було в задумах, здогадках, нарисах, у класичній німецькій філософії оформилося у вигляді саме діалектики як методу понятійного мислення і категоріального аналізу. Утім, не можна сказати, що класична німецька філософія була наскрізь раціоналістичною і наукоцентричною. Адже німецький ідеалізм включає у себе філософію Фрідріха Генріха Якобі і Карла Леонгарда Рейнгольда, Фрідріха Гельдерліна і Новаліса (Фрідріха фон Гарденберґа), Фрідріха Шляєрмахера і Фрідріха Шлегеля. Мотиви філософії романтизму явно присутні у філософії Фіхте, Шелінґа і раннього Геґеля. Людвіг Андреас Фоєрбах, філософія якого тісно взаємопов'язана з німецьким ідеалізмом, і якого вітчизняні дослідники Юрій Кушаков (Кушаков, 1981) і Михайло Булатов (Булатов, 2006) вважають представником німецької класичної філософії, узагалі був матеріалістом. Власні ірраціоналістичні волюнтаристські версії німецької філософії розвивали також Артур Шопенгауер та Макс Штірнер. Як усе це могло бути не просто пов'язаним, але й зумовленим самою логікою розвитку німецького ідеалізму, осягнути нелегко, але й заперечити неможливо. Таїну класичної німецької філософії досі не розгадано, так само як і не розгадано таїну Єгипетських пірамід.

І як сказав класик: усі філософські напрями та пошуки після класичної німецької філософії є здрибненням тієї проблематики, яку поставила класична німецька філософія (Маркс, & Енгельс, 1930, с. 57). Ця філософія справді сягнула вершин теоретичного духу і чітко зафіксувала себе на них. Крім того, саме ця філософія підняла на недосяжну досі висоту суспільний авторитет філософії як методології не лише для науки, але для будь-якої раціональної і стратегічної діяльності. Зазначаючи вплив класичної німецької філософії на тодішній світопорядок, класик у іншому місці афористично зазначає: те, що зробили французи на практиці, німці зробили в теорії (Маркс, 1936, с. 31–32). У "Німецькій ідеології" зазначено: "Німецький ідеалізм [філософія] специфічно відмінний від ідеології всіх інших народів. Ця остання так само вважає, що ідеї панують над світом, визнає ідеї й поняття за основні принципи [як останню й правдиву форму], певні думки за приступну філософом містерію [таємницю] матеріального світу" (Маркс, & Енгельс, 1930, с. 54). Саме німецька ідеологія постає як філософія, і власне як філософія ідеалізму, і тоді виявляється, що філософія вже претендує на роль особливої ідеології – всеохопної і остаточної.

Місце логіки у філософії Канта: реконструкція у межах Київської світоглядно-гносеологічної школи. Уже у філософії Канта знаходимо всеосязний системний підхід для пояснення і упорядкування людських дій

у світі. Класична німецька філософія має виразну прагматичну спрямованість – і це не всупереч, а саме завдяки своєму глибокому теоретичному самообґрунтуванню. У критичному періоді еволюції поглядів І. Канта центральне місце посідають три проблеми:

- 1) Що я можу знати?
- 2) Що я повинен робити?
- 3) На що я можу сподіватися?

Відповіддю на перше запитання є твір "Критика чистого розуму". Відповіддю на друге запитання є праця "Критика практичного розуму". На третє запитання відповідали праці "Релігія в межах тільки розуму" та "Критика здатності судження", які поєднували трансцендентальне та трансцендентне через естетику та теологію. Коротко кажучи, на перше запитання відповідає метафізика, на друге – мораль, а на третє – релігія. В основі такого поділу все ж лежить ідея, яка об'єднує всі ці відповіді на прагматичні запитання на основі специфічного витлумачення філософської теорії.

Свого часу цю специфічну теоретичну настанову Канта осмислили і реконструювали засновники Київської світоглядно-гносеологічної школи – Павло Копнін і Володимир Шинкарук (Київська світоглядно-гносеологічна школа, 2025).

Павло Васильович Копнін обрав логіку тією пізнавальною моделлю, яка виходила далеко за вузькі епістемологічні межі і виконувала, згідно з його баченням, передусім загальну гносеологічну функцію. Ще будучи з 1958-го до 1962-го року включно завідувачем кафедри діалектичного та історичного матеріалізму Київського державного університету імені Тараса Шевченка, Павло Копнін створює науково-дослідну програму, яку разом з ним і після нього будуть розвивати кілька десятиліть, а її вплив зберігається на філософському факультеті в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка і дотепер. Зокрема, у 1961 році Копнін публікує програмну одноосібну монографію "Діалектика як логіка" (Копнін, 1961). Символічний підсумок наукового пошуку Копніна як представника цього університету стала нова одноосібна монографія мислителя – "Логічні основи науки" (Копнін, 1968). В обох працях Копніним глибоко і творчо проаналізовано ключові ідеї Імануеля Канта щодо логіки.

Володимир Іларіонович Шинкарук, декан філософського факультету Київського державного університету імені Тараса Шевченка в 1965–1968 роках, також багато уваги приділяв реконструкції філософських систем класиків німецького ідеалізму, створивши дві спеціальні монографії, присвячені Геґелю і Канту, причому логічна проблематика знову вийшла на перше місце, що знайшло своє відображення у назвах цих монографій: "Логіка, діалектика і теорія пізнання Геґеля" (Шинкарук, 1964), "Теорія пізнання, логіка, діалектика І. Канта" (Шинкарук, 1974). Звісно, йшлося при цьому значною мірою так само, як у Копніна, про діалектичну логіку, і все ж звернення до філософії Канта і Геґеля, давало можливість розкривати потенціал логіки саме як філософської дисципліни, без якої неможливо розв'язувати жодну філософську проблему не лише формально, але й змістово: "...під "об'єктом" у теорії пізнання розуміють не просто зовнішню річ, але те в ній, що підлягає осягненню: чи то її буття, чи якість, чи кількість тощо... збіг логіки (діалектичної) з теорією пізнання і постає передусім у збігу послідовності (системи) категоріальних визначень об'єкта в теорії пізнання з послідовністю (системою) категорій як форм мислення (і щаблів пізнання) у логіці" (Шинкарук, 1964, с. 11).

Якщо Кант у своїй концепції максимально наближав логіку до пізнання світу, то засновники Київської світоглядно-гносеологічної школи прагнули максимально наблизити пізнання світу до логіки. Зокрема, звертаючись до аналізу значущості філософії Френсіса Бекона для розвитку природознавства, Володимир Шинкарук справедливо зауважує: "...для того щоб дослідження природи здобуло міцний логічний фундамент, необхідно розкрити шляхи утворення істинних понять, розробити метод вироблення наукою цих понять" (Шинкарук, 1974, с. 15). Але в Канта все ж був дещо інший погляд на логіку.

Переосмислення Володимиром Шинкаруком значущості логіки у структурі світогляду. Здійснюючи реконструкцію Кантового розуміння логіки, Володимир Шинкарук спочатку виходить зі, здавалося би, самоочевидного положення, що "логічне пізнання вже від самого початку, згідно з традицією, видавалося Канту як пізнання "з чистого розуму", тобто поза-досвідне, апріорне... Думка про межі людського пізнання первісно виникла у Канта саме як думка про межі логічного пізнання" (Шинкарук, 1974, с. 38). Але все ж спершу варто визначити, що саме Кант вважав логічним, адже цю логіку Кант усе ж розумів дещо ширше, аніж як її традиційно сприймали як лише формальну логіку.

Для Канта ключовим питанням логіки було питання достатньої підстави, а саме – достатньої підстави для розуму, адже він, як зауважує В. Шинкарук, уже у своїх ранніх працях чітко розмежовує "засади пізнання і засади буття" (Шинкарук, 1974, с. 40). В. Шинкарук чітко реконструює ту філософську позицію, яка сформувалася у Канта під впливом його знайомства з працями шотландського мислителя Девіда Юма та німецького професора філософії і теології з Лейпцизького університету Крістіана Августа Крузія: "Засади буття ідуть попереду, від них залежить, чому річ існує так, а не інакше. Засади пізнання ідуть опісля, від них залежить можливість пізнання того, чому річ існує так, а не інакше. Цим встановлювалося розрізнення між зв'язком думок і зв'язком речей, між логічним ходом пізнання і реальним ходом об'єктивних процесів, а більш широко – між мисленням і буттям" (Шинкарук, 1974, с. 40). Як бачимо, тут логіка виступає повноправним представником усього мислення, вона лежить у його основі. Як пише далі В. Шинкарук: "Пізнання завдяки логічним засадам є пізнання, у якому зв'язок причини і наслідку можна вивести логічно... Звідси Кант робив висновок, що логічні засади досягають за допомогою законів логіки завдяки їх застосуванню до простого аналізу понять" (Шинкарук, 1974, с. 41). Якщо це давало можливість цілком успішно впорядкувати зміст свідомості, то зовсім інакше, на думку Канта, справи полягали з реальними речами: пізнання на реальних засадах не було логічним і не могло таким бути в принципі. Кант навіть запроваджує спеціальний термін на протиположності логічному пізнанню – реальне пізнання.

Усю цю реконструкцію В. Шинкарук здійснює на основі аналізу двох праць І. Канта – "Хибні мудрування в чотирьох фігурах силогізму" (1762) та "Досвід вступу до філософії поняття від'ємних величин" (1763). В останній, зокрема, Кант доходить важливого висновку, що, "на відміну від логічного заперечення, реальне заперечення є водночас і запереченням, і твердженням, тобто воно виражає реальну протилежність у самих речах... отже, логічний закон суперечності, який ґрунтується на логічному запереченні, не здатен відобразити того, що є насправді, а саме реальної протилежності в речах" (Шинкарук, 1974, с. 43-44). Як висновує слідом за Кантом В. Шинкарук,

"реальне заперечення не є логічним запереченням, тобто не підлягає закону суперечності... реальні від'ємні засади не є логічними від'ємними засадами і в цій якості є логічно непізнаними" (Шинкарук, 1974, с. 44). Наприклад, відсутність у мене 10 талерів може означати як те, що я їх витратив, так і те, що я заборгував їх комусь – що далеко не одне і те саме в реальному житті. Можливі й інші варіації відсутніх 10 талерів – як тих, які я планую заробити, або вже заробив, але ще не отримав. Це також можуть бути 10 талерів, які наявні в моєї дружини, а не в мене, але я також можу гіпотетично на них розраховувати. Це можуть також бути про інвестовані 10 талерів, які можуть мені принести 100 талерів прибутку в майбутньому. І це лише незначна частина варіантів реальної відсутності на цей момент у мене 10 талерів. Тоді як з погляду формальної логіки всі ці варіанти є лише "–10", тобто "мінус 10 одиниць".

Утім, уже у праці "Мрії духовидця, прояснені мріями метафізика" (1866) І. Кант, з одного боку, вказує на відмінне від логіки джерело реального пізнання – досвід пізнання фактів, але, з іншого боку, чітко позначає, що досвід не допомагає нам досягнути логіку. Тобто, якщо в попередніх двох працях Кант обмежував логічне пізнання як таке, що нездатне досягнути царину реального, то в цій праці він уже обмежує реальне пізнання як таке, що нездатне досягнути царину логіки. Як бачимо, у так званій "до-критичний" період Кант виходить на дещо дуалістичні позиції у пізнанні, а тому його три знамениті Критики – "Критика чистого розуму", "Критика практичного розуму" і "Критика сили судження" покликані подолати цей дуалізм – показати нерозривний взаємозв'язок між цариною логічного і цариною реального. Для цього І. Кант неодноразово переосмислює і поглиблює своє розуміння досвіду як "засобу узгодження мислення з буттям" (Шинкарук, 1974, с. 46). У цій якості логіка вже постає як трансцендентальна логіка. Ще далі йде в цьому переосмисленні В. Шинкарук, переосмислюючи досвід, а, відповідно, і логіку на основі світогляду. І вже у філософії І. Канта В. Шинкарук знаходить для такого підходу необхідні підстави.

Отже, вчення І. Канта про трансцендентальний суб'єкт є вченням про межі досвіду, або ж іншими словами – про рамки умови пізнання, зокрема й про картину світу. Невипадково, виходячи з цього вчення, І. Кант приходив до розгляду антиномій розуму та трансцендентальних ідей – а це проблематика власне світоглядна. Чи є світ цілим чи складається з частин? Це питання є цілком світоглядним, адже це питання про те, яким є світ. Чи існує безсмертна душа чи ні? Це питання про сутність людини, нехай і в прив'язці до питання, чи існує Бог. Чи має людина свободу волі чи ні? Це також світоглядне питання – про призначення людини у світі і про сенс її життя. Таким чином, три основні світоглядні питання – що таке світ, що таке людина і яке місце людини у світі – постають як основні питання розуму вже в "Критиці чистого розуму" І. Канта (Кант, 2000).

Важливо, що у своїх "Критиках" Кант приходив до нового розуміння логіки, коли всі попередні свої судження про логіку (як протиставлення реальності) він визнає характеристиками формальної логіки, тоді як трансцендентальна логіка вже знаходить необхідні зв'язки з реальністю. Ще П. Копнін поставив у заслугу І. Канту створення власне формальної логіки, а точніше – чітке окреслення її завдань (Копнін, 1961, с. 160). В. Шинкарук розвиває цю думку і стверджує, що ця заслуга виправдовує дещо некоректне редукування І. Кантом традиційної чи загальної логіки до формальної: "Такою чисто формальною

логікою Кант вважав загальну логіку..." (Шинкарук, 1974, с. 104). Таким чином, конституювання формальної логіки відкриває можливість для конституювання трансцендентальної логіки.

Дискусія і висновки

Саме на тлі формальної логіки трансцендентальна логіка постає контрастно як логіка змістова: "її завдання полягає у встановленні тих форм і принципів мислення, які забезпечують предметну істинність мислення, істинне осягнення предметів. Виконання цього завдання передбачає дослідження походження і об'єктивного (предметного) значення істинних знань... Адже саме "трансцендентальна логіка", за задумом Канта, повинна відповісти на запитання, як можливі, тобто чим обумовлені, на основі яких принципів виникають всезагальні і необхідні знання ("синтетичні судження апріорі") у сфері мислення (розсудку і розуму)" (Шинкарук, 1974, с. 107–108). Тому трансцендентальна логіка в Канта постає як логіка істини як такої, а не просто знаходження "формальної" істинності.

Ці питання насправді вже виходять за межі лише Кантової трансцендентальної філософії і більше стосуються питань розвитку критичного мислення як основи будь-якого пізнання, чому ми присвятили спеціальну роботу (Конверський, 2018). Володимир Шинкарук як один із засновників Київської світоглядно-гносеологічної школи своїм заглибленням у проблематику Кантового переосмислення філософського призначення логіки заклад тим самим і концептуальні основи для розуміння логіки як ядра і основи критичного мислення.

Логіка, поза сумнівами, була одним із ключових предметів дослідження у філософії Імануеля Канта. Він одним із перших надав визначення формальній логіці і чітко позначив її предмет і завдання. Завдяки цьому Кант виявив також концептуальні підстави для створення трансцендентальної логіки, яка була зосереджена на проблематиці змісту пізнання, а точніше – встановлення можливих меж змісту людського пізнання. Таким чином, філософське дослідження Кантом логіки позначило перехід від традиційної чи загальної логіки до сучасної логіки.

У своїх дослідженнях філософії логіки І. Канта Володимир Шинкарук виявив філософські передумови такої оригінальної постановки питання про призначення логіки цим видатним німецьким мислителем, а також значущість такої постановки питання для подальшого розвитку не лише логіки, але й теорії пізнання та філософії загалом. Як один із засновників Київської світоглядно-гносеологічної школи В. Шинкарук надав особливий статус логіці у структурі наукового та філософського пізнання, а також виявив її важливе світоглядне значення. Логічним продовженням осмислення концептуального значення логіки як методології теоретичного і практичного опанування світоглядно-епістемологічною проблематикою є звернення до критичного мислення як прагматичного застосування логіки.

Список використаних джерел

Батрименко, О. В., Бугров, В. А., Варениця, О. П., Вдовиченко, Г. В., Власенко, Ф. П., Губерський, Л. В., Давіденко, І. В., Колотилова, Н. А., Комаха, Л. Г., Конверський, А. Є., Кононенко, Т. П., Маслікова, І. І., Неліпа, Д. В., Обушний, М. І., Павлова, О. Ю., Панченко, В. І., Петрущенков, С. П., Предко, О. І., Рогожа, М. М. ... Якімцова, Т. М. (2024). *Філософський факультет за роки незалежності*. Вадекс.

Булатов, М. А. (2006). *Немецкая классическая философия: Часть II. Гегель и Фейербах*. Стилюс.

Булатов, М. (2002). Німецька класична філософія. У В. І. Шинкарук, Є. К. Бистрицький, М. О. Булатов, А. Т. Ішмуратов, П. Ф. Йолон, Г. П. Ковадло, А. М. Колодний, С. Б. Кримський, В. С. Лук'янець, В. В. Лях,

В. А. Малахов, М. М. Мокляк, Л. В. Озатовська, Н. П. Поліщук, С. В. Пролеев, Я. М. Стратій, В. Г. Табачковський & Н. В. Хамітов (Ред.), *Філософський енциклопедичний словник* (с. 426–428). Абрис. https://archive.org/details/filosofskiy_entsyklop/page/n1/mode/2up

Кант, І. (2000). *Критика чистого розуму* (І. Бурковський, Пер.). Юніверс.

Кант, І. (2004). *Прологемени до кожної майбутньої метафізики, яка зможе виступати як наука* (І. Мірчук, Пер.). Український вільний університет. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/26981/file.pdf>

Київська світоглядно-гносеологічна школа. (2025). НДЧ КНУ імені Тараса Шевченка. https://science.knu.ua/research/scientific_school/svitoglyadno-metodologichni-ta-kul%60turologichni-zasady-lyuds%60kogo-butlya/

Конверський, А. Е. (2000). *Теорія і її обґрунтування*. ВІПОЛ.

Конверський, А. Е. (2008). *Логіка (традиційна та сучасна)*. Центр учбової літератури.

Конверський, А. Е. (2018). *Критичне мислення*. Центр учбової літератури.

Копнин, П. В. (1961). *Диалектика как логика*. Издательство Киевского университета.

Копнин, П. В. (1968). *Логические основы науки*. Наукова думка.

Кушаков, Ю. В. (1981). *Историко-философская концепция Л. Фейербаха: Теория, методология, конкретные результаты*. Вища школа.

Кушаков, Ю. В. (2006). *Нариси з історії німецької філософії Нового часу*. Центр навчальної літератури.

Лой, А. (2000). Проблематика кантівської антропології в контексті "Метафізичного трикутника". У *Кантівські студії 1999: Щорічник Кантівського товариства в Україні* (с. 186–200). Тандем.

Лой, А. (2004). Моральнісність як чинник цивілізованості та культури: Концепція Імануїла Канта. *Філософська думка*, 5, 114–134.

Лой, А. (2022). Супровідний статус моральності у Канта. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*, 30, 92–100. <https://doi.org/10.30970/PHS.2022.30.11>

Лой, А., Давіденко, І., Мирошник, К., & Попіль, Д. (2021). Розум за "залізною завісою": Українська філософія часів пізнього СРСР і світова наука. *Sententiae*, 40(2), 161–183.

Маркс, К. (1936). *Вибрані твори* (Т. 1). (Д. Рабинович, Ред. пер.). Партвидав ЦК КП(б)У. <https://www.marxists.org/ukrainian/marx-engels/1848/manifesto/index.htm>

Маркс, К., & Енгельс, Ф. (1930). *Німецька ідеологія*. Державне видавництво України. <https://vpered.wordpress.com/2013/03/14/marx-engels-deutsche-ideologie/>

Прокопов, Д. Є. (2013). *Німецька філософія Нового часу: Просвітництво, Кант і рецепція критицизму*. ВІПЦ "Київський університет"

Шинкарук, В. І. (1964). *Логіка, діалектика і теорія пізнання Гегеля (Проблема тождества логики, диалектики и теории познания Гегеля)*. Издательство Киевского университета.

Шинкарук, В. І. (1974). *Теорія пізнання, логіка і діалектика І. Канта. (І. Кант как родоначальник немецкой классической философии)*. Наукова думка.

Fischer, K. (1882). *Geschichte der neueren Philosophie*. Verlagsbuchhandlung von Fr. Baffermann.

Pinkard, T. (2002). *German Philosophy 1760–1860. The Legacy of Idealism*. Cambridge University Press.

References

Batrimenko, O. V., Bugrov, V. A., Varenitsa, O. P., Vdovichenko, G. V., Vlasenko, F. P., Hubersky, L. V., Davydenko, I. V., Kolotilova, N. A., Komakha, L. G., Konversky, A. Ye., Kononenko, T. P., Maslikova, I. I., Nelipa, D. V., Obushny, M. I., Pavlova, O. Yu., Panchenko, V. I., Petruschenkov, S. P., Predko, O. I., Rogozha, M. M. ... Yakimtsova, T. M. (2024). *Faculty of Philosophy during the years of independence*. Vadex [in Ukrainian].

Bulatov, M. (2002). German classical philosophy. In V. I. Shynkaruk, E. K. Bystriytsky, M. O. Bulatov, A. T. Ishmuratov, P. F. Yolon, G. P. Kovadlo, A. M. Kolodny, S. B. Krymsky, V. S. Luk'yanets, V. V. Lyakh, V. A. Malakhov, M. M. Moklyak, L. V. Ozadovska, N. P. Polishchuk, S. V. Proleev, Ya. M. Stratiy, V. G. Tabachkovsky & N. V. Khamitov (Eds.), *Philosophical encyclopedic dictionary* (pp. 426–428). Abris [in Ukrainian]. https://archive.org/details/filosofskiy_entsyklop/page/n1/mode/2up

Bulatov, M. A. (2006). *German classical philosophy: Part II. Hegel and Feuerbach*. Stylos [in Russian].

Fischer, K. (1882). *Geschichte der neueren Philosophie*. Verlagsbuchhandlung von Fr. Baffermann.

Kant, I. (2000). *Critique of pure reason* (I. Burkovskiy, Trans.). Universe [in Ukrainian].

Kant, I. (2004). *Prolegomena to every future metaphysics that can act as a science* (I. Mirchuk, Trans.). Ukrainian Free University [in Ukrainian]. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/26981/file.pdf>

Konversky, A. E. (2000). *Theory and its Substantiation*. VIPOL [in Russian].

Konversky, A. E. (2008). *Logic (traditional and modern)*. Center for Educational Literature [in Ukrainian].

Konversky, A. E. (2018). *Critical Thinking*. Center for Educational Literature [in Ukrainian].

Kopnin, P. V. (1961). *Dialectics as logic*. Kyiv University Publishing House [in Russian].

Kopnin, P. V. (1968). *Logical foundations of science*. Naukova dumka [in Russian].

- Kushakov, Yu. V. (1981). *Historical and philosophical concept of L. Feuerbach: Theory, methodology, concrete results*. Vyscha shkola [in Russian].
- Kushakov, Yu. V. (2006). *Essays on the history of German philosophy of the Modern era*. Center for Educational Literature [in Ukrainian].
- Kyiv Worldview and Epistemological School*. (2025). Research Center of Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian]. https://science.knu.ua/research/scientific_school/svitoglyadno-metodologichni-takul%60turologichni-zasady-lyuds%60kogo-buttya/
- Loy, A. (2000). The Problem of Kantian anthropology in the context of the "Metaphysical triangle". In *Kantian Studies 1999: Yearbook of the Kantian Society in Ukraine* (pp. 186–200). Tandem [in Ukrainian].
- Loy, A. (2004). Morality as a factor of civilization and culture: the concept of Immanuel Kant. *Philosophical Thought*, 5, 114-134 [in Ukrainian].
- Loy, A. (2022). The accompanying status of morality in Kant. *Visnyk of Lviv University. Philosophical Sciences Series*, 30, 92–100 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.30970/PHS.2022.30.11>
- Loy, A., Davydenko, I., Myroshnyk, K., & Popil, D. (2021). Reason behind the "Iron Curtain": Ukrainian Philosophy of the Late USSR and World Science. *Sententiae*, 40(2), 161–183 [in Ukrainian].
- Marx, K. (1936). *Selected Works* (Vol. 1). (D. Rabinovich, Ed. trans.). Party Publishing House of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine [in Ukrainian]. <https://www.marxists.org/ukrainian/marx-engels/1848/manifesto/index.htm>
- Marx, K., & Engels, F. (1930). *The German ideology*. State Publishing House of Ukraine [in Ukrainian]. <https://vpered.wordpress.com/2013/03/14/marx-engels-deutsche-ideologie/>
- Pinkard, T. (2002). *German Philosophy 1760–1860. The Legacy of Idealism*. Cambridge University Press.
- Prokopov, D. E. (2013). *German philosophy of the Modern Age: Enlightenment, Kant and the reception of criticism*. PPC "Kyiv University" [in Ukrainian].
- Shynkaruk, V. I. (1964). *Logic, dialectics and Hegel's theory of knowledge (The problem of the identity of logic, dialectics and Hegel's theory of knowledge)*. Kyiv University Publishing House [in Russian].
- Shynkaruk, V. I. (1974). *Theory of knowledge, logic and dialectics of I. Kant. (I. Kant as the founder of German classical philosophy)*. Naukova dumka [in Russian].

Отримано редакцією журналу / Received: 25.04.25
 Прорецензовано / Revised: 12.05.25
 Схвалено до друку / Accepted: 26.05.25

Anatolii KONVERSKYI, Active Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, DSc (Philos.), Prof.

ORCID ID: 0000-0002-3916-4446

e-mail: dean_phd@univ.kiev.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE LOGIC OF THE PHILOSOPHY OF IMMANUEL KANT IN THE RESEARCH OF ACADEMICIAN VOLODYMYR SHYNKARUK

Background. *The significance of the philosophical developments of logical problems by Immanuel Kant for the formation of the philosophy of German idealism is investigated. The mutual complementarity and partial intersection of the terms "German classical philosophy", "German idealism" and "classical German philosophy" are revealed. The significance of the rethinking of Immanuel Kant's philosophical heritage for the formation of the Kyiv worldview and epistemological school is also clarified.*

Methods. *The principles of critical thinking are used to identify the logic of the formation of the philosophy of I. Kant as the founder of German idealism, as well as to understand the significance of the study of I. Kant's philosophical heritage for the formation of the conceptual foundations of the Kyiv worldview and epistemological school. The purpose of this article is to reveal the significance of Volodymyr Shynkaruk's study of Immanuel Kant's justification of philosophical logic from the perspective of studying the formation of the Kyiv worldview and epistemological school.*

Results. *It is shown that German idealism appears as a model of conceptual thinking and a model of German ideology. Also, within the framework of the Kyiv worldview-epistemological school, a reconstruction of the historical and philosophical research by Volodymyr Shynkaruk of the main epistemological and worldview tasks of Kant's philosophy was carried out, thanks to which the place of logic in Kant's philosophy was revealed. The specifics of Volodymyr Shynkaruk's rethinking of the significance of logic in the structure of the worldview were revealed – on the materials of the analysis of formal logic and transcendental logic in the philosophy of I. Kant.*

Conclusions. *It was found that thanks to the definition of formal logic and the clear designation of its subject and tasks, Immanuel Kant also clarified the conceptual grounds for the creation of transcendental logic, which was focused on the problematic of the content of cognition, or more precisely – the establishment of possible limits of the content of human cognition. It is specified that Kant's philosophical study of logic marked the transition from traditional or general logic to modern logic.*

Keywords: *philosophical logic, Immanuel Kant, formal logic, transcendental logic, Volodymyr Shynkaruk, Kyiv worldview and epistemological school.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.